

МАСТАЦКАЯ ІНТЭРПРЭТАЦЫЯ АСОБЫ ЦЁТКІ Ў РАМАНЕ “КРЫЖ МІЛАСЭРНАСЦІ” В. КОЎТУН

В.Ю. Бароўка
Віцебск, ВДУ імя П.М. Машэрава

Алаіза Пашкевіч, вядомая галоўным чынам пад псеўданімам “Цётка”, – адна з пачынальнікаў і класікаў беларускай літаратуры. Яе асоба, жыццё і творчасць пастаянна знаходзяцца ў цэнтры ўвагі навукоўцаў і майстроў мастацкага слова. І першыя, і другія ствараюць свайго роду свой міф пра Цётку, прапануюць свой варыянт яе бачання.

Мэта дадзенай работы заключаецца ў выяўленні змястоўна-канцэптуальных і ўласна эстэтычных параметраў інтэрпрэтацыі асобы Алаізы Пашкевіч Валянцінай Коўтун.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для аналізу абраны раман “Крыж міласэрнасці”. Твор даследуецца шляхам выкарыстання прыёмаў канкрэтна-гістарычнага, структурна-тыпалагічнага і дэскрыптыўнага аналізу.

Вынікі і іх абмеркаванне. Першымі зробленымі В. Коўтун спробамі асэнсавання асобы і ідэйнасці Цёткі сталі паэмы “На злome маланкі”, дзе Алаіза Пашкевіч прадставала патрыёткай роднага краю і рэвалюцыянеркай, (1973) і “Суд Алаізы” (1985), у якой Цётка паказана грамадскім дзеячам дэмакратычнага кірунку і пісьменніцай-патрыёткай. У 1988 годзе выйшла першая частка рамана “Крыж міласэрнасці”, у 1996 – раман цалкам. Твор меў уступную частку “Гэта было жыццё”, у якой аўтар праз прыём звароту да класіка выказвала сваё разуменне асобы Цёткі: “Дзёркая, самаахвярная жанчына, Ты ніколі не пераставала быць паэтэсай. Але сумленне твайго таленту было настолькі актыўным, і балючым, што на першы план выступала дзеянне, справа: зборнікі вершаў, чытанкі, гастролі з тэатральнай трупай па беларускіх мястэчках, наладжванне беларускіх школак, рэдагаванне першага часопіса для моладзі “Лучынка”, доўгая дарога з вёскі ў вёску, з хаты ў хату да тыфозна хворых – з надзеяй памагчы” [1, с. 5].

“Крыж міласэрнасці” заснаваны на багатым дакументальным матэрыяле, у якім аўтар упершыню дастаткова падрабязна расказвае пра найбольш важныя моманты з жыцця Алаізы Пашкевіч: пра вучобу ў Вільні і Пецябургу, пра працу фельчарам у Нова-Вілейскай псіхіятрычнай лячэбніцы, пра яе асабістае жыццё. Раманная форма дазволіла пісьменніцы адлюстравать асобу Цёткі на шырокім грамадскім і літаратурным фоне пачатку ХХ стагоддзя. В.Коўтун адмовілася ад прынцыпу стварэння вербальнай іконы, яе цікавілі феномен асобы ў гістарычна пераломны момант і феномен творчай асобы, яе фарміраванне, узаемаадносіны са знешнім светам. Цётка, як вядома, нарадзілася ў небагатай шляхецкай сям’і, далёкай ад палітыкі і мастацтва. На складанне адносін да свету ўздзейнічалі бацька з яго любоўю да трапнага народнага слова, нянька Ягася з навакольных сялянак з яе добрым веданнем фальклору, духоўна нескароны былы паўстанец 1863 года Гаўра Гмырак. Курсы Лесгафта ў Пецябургу сталі для яе школай духоўнага пасталення. Свабодалюбівы і высокаадукаваны кіраўнік гэтых курсаў сцвярджаў, што грамадству патрэбны ідэалы, каб пустата не запоўнілася брудам мяшчанства, бацыламі барацьбы і нянавісці. Шлях духоўнага самасцвярджэння, міласэрнасці, служэння Радзіме і людзям становіцца цэнтральным для Алаізы і адбіваўся ў яе творчасці. Алаіза добра ўсведамляла, што, з аднаго боку, чалавек – звяно ў ланцугу пакаленняў, а з другога боку існуе і іншае: “А праўда тая, што задуманае і накіраванае ты робіш сам, напаўняеш крывёю ўласнага сэрца, трапятаннем сваіх нерваў і жарам свайго жыцця” [1, с. 213]. Цётка, у трактоўцы пісьменніцы, – валявы, самаахвярны чалавек. Дзеля дапамогі людзям яна працуе настаўніцай у Галавічполі на Лідчыне, у час пецябурскай паводкі 12 лістапада 1903 года дапамагае ратаваць дзяцей і душэўнахворых, наведвае лячэбніцы, бальніцы, лепразорыі, даглядае безнадзейна хворых, падчас Першай сусветнай вайны працуе ў шпіталі, клапаціцца пра бежанцаў. Яе міласэрнасць тлумачылася не дамскімі капрызамі, не этыкетам сацыяльнага статусу, як у жонкі віленскага губернатара ці княгіні Магдалены Радзівіл, не ўсведамленнем недасканаласці чалавечай натуры, як у айца Паўла з Ямбургскай калоніі для пракажонных, а хрысціянскай любоўю да бліжняга.

Алаіза ў рамане рана задумваецца над асновамі светаўладкавання. З сумам яна канстатуе, што паўсюль паўтараецца адно і тое ж: “Адзін гне, а другі гнецца...” [1, с. 41]. Гэта выклікае жаданне перамен. Алаіза чакае рэвалюцыю як час абуджэння грамадства да новага жыцця і разам з тым баіцца, каб не стала горш, цалкам пагаджаецца са словамі Сцяпонаса Кейрыса, што падчас сацыяльнай рэвалюцыі садоўнік можа прышчапіць “беларускай яблыньцы чужую галіну”. Грамадская пазіцыя Алаізы вымалёўваецца з яе спрэчак-размоў з Андрэем

Гмыракам, Сцяпонасам Кейрысам, Вацлавам Іваноўскім, Рамуальдам Малецкім, Міхайлам, Стасем. Малецкі рабіў стаўку на тэрор, Алаіза даводзіла, што ў хрысціянскім свеце замах на чалавечае жыццё не вітаецца. Яна разумее, што радыкальныя настроі могуць прывесці да поўнай анархіі, да маральнай дэградацыі грамадства, што за рэвалюцыйнымі заклікамі людзей нярэдка хаваюцца іх карыслівыя мэты. Зямляк Стась, апантаны нянавісцю да людзей, украў старадаўні крыж і слупкі паясы, каб паздекавацца з тых, хто стараўся захаваць помнікі культуры; рэвалюцыянер Іосіф Вінклер дзеля ўласнага ўзбагачэння падгаварыў “братоў-апосталаў” забіць знаёмага, які выйграў вялікія грошы. У айчынным грамадска-культурным дыскурсе Алаізу Пашкевіч звычайна рэпрэзентуюць палымянай рэвалюцыянеркай, пясняркай рэвалюцыі 1905 (адзін літаратуразнаўца на пачатку XXI стагоддзя назваў яе нават “жалезнай лэдзі рэвалюцыі”). Пэўныя падставы для такіх дэфініцый былі: другі зборнік пісьменніцы “Хрэст на свабоду” (1906) – свайго роду мастацкі дзённік пачатковага этапу рэвалюцыі 1905 года, сустракаліся ў яе і радыкальныя заявы (“Яшчэ чую голас з неба, // Што цара павесіць трэба”), і шматсэнсавы метафарычны вобраз рэвалюцыі ў вершы “Мора”, што большасцю літаратуразнаўцаў яшчэ з савецкіх часоў трактаваўся як апіяванне рэвалюцыі, і апавяданне “Прысяга над крывавымі разорамі”. У рамане В.Коўтун прысутнічае латэнтная палеміка з агульнапрынятымі ўяўленнямі, яе Цётка прадстае чалавекам, што разумее складанасць і магчымы наступствы сацыяльных узрушэнняў; асобай, што верыць у сілу асветы і мастацтва, у магчымасць духоўнага адраджэння чалавека. Не выпадкова аўтар рамана абірае ў якасці сюжэтаўтваральнай лінію барацьбы паміж Алаісай Пашкевіч і ротмістрам Віктарам Генісарэцкім за душу Андрэя Гмырака, каханага Алаізы, дзе перамагае ўрэшце моцная духам кволая жанчына. Час напісання рамана актуалізаваў такія паняцці, як “агульначалавечыя каштоўнасці”, “гуманізм”, “Бог”, і гэта адбілася ў мастацкай рэканструкцыі Коўтун вядомай творчай асобы мінулага стагоддзя.

Гераіня В.Коўтун бярэ тэмы твораў з навакольнага жыцця, абавіраецца на вопыт айчыннай і сусветнай класікі: Алаіза добра ведае творчасць Гейнэ, Цютчава, захапляецца Жорж Санд, жывапісам і архітэктурнымі помнікамі часоў Адраджэння, цэніць зробленае Кастусём Каліноўскім, Элісай Ажэшкай і Францішкам Багушэвічам, асабіста ведае многіх сучасных ёй дзеячаў культуры: Элізу Ажэшку, Янку Купалу, братоў Луцкевічаў, Каруся Каганца, Іларыёна Свянціцкага, Івана Франка, Ёнаса Білюнаса, Мікалаюса Чурлёніса. Эстэтычныя пазіцыі Цёткі выяўляюцца ў яе размовах з аднадумцамі па Беларускай Рэвалюцыйнай Грамадзе, з Элісай Ажэшкай, якая абсалютызавала прыцягальную сілу творчасці, з віленскім багамазам і цвінтарным вартуўніком у адной асобе Васілём Гразновым, які пераконваў, што сапраўднае мастацтва павінна быць набліжаным да Бога, касмапалітычным. Цётка не прымае пазіцыі творцаў, што на першае месца ставяць шырокае прызнанне любой цаной, як зямляк Антось Валэйка, што “вырываў з свае душы святы карань бацькаўшчыны” і стаў польскім мастаком Антоніём Валэйка. Для Алаізы творца павінен быць неардынарным, але не дзеля самой неардынарнасці.

Заклучэнне. Мастацкая інтэрпрэтацыя асобы Цёткі ў рамане В.Коўтун дэтэрмінавалася аўтарскімі ўяўленнямі пра творчую асобу і гістарычным часам. Алаіза Пашкевіч прадстае як асоба, жанчына, грамадскі дзеяч. Вобраз Цёткі ствараецца праз увядзенне шырокага грамадскага і культурнага кантэксту, праз прыёмы фрагментарнасці апаведу, супастаўлення і проціпастаўлення персанажаў.

Спіс літаратуры

1. Коўтун, В. Крыж міласэрнасці: раман / В. Коўтун. – Мінск: Маст. літ., 1996. – 493 с.

ДЕРИВАЦИОННЫЕ МОДЕЛИ КВАНТИТАТИВНЫХ СУБСТАНТИВОВ В СРАВНЕНИИ С ОНТО- И ФИЛОГЕНЕЗОМ

*Е.П. Бобрикова
Витебск, ВГУ имени П.М. Машерова*

Актуальность обусловлена малоизученностью квантитативных лексем в диахроническом аспекте.

Цель статьи – показать корреляцию между фило- и онтогенезом и семантическим преобразованием квантитативных слов.